ISSN-2250-2335

समीचीन

(साहित्य-समाज-संस्कृति और राजनीति के खुले मंच की अर्द्ध वार्षिक-अव्यावसायिक पत्रिका)

पीयर रिव्यूड व यू. जी. सी. केयर लिस्ट में सम्मिलित जर्नल

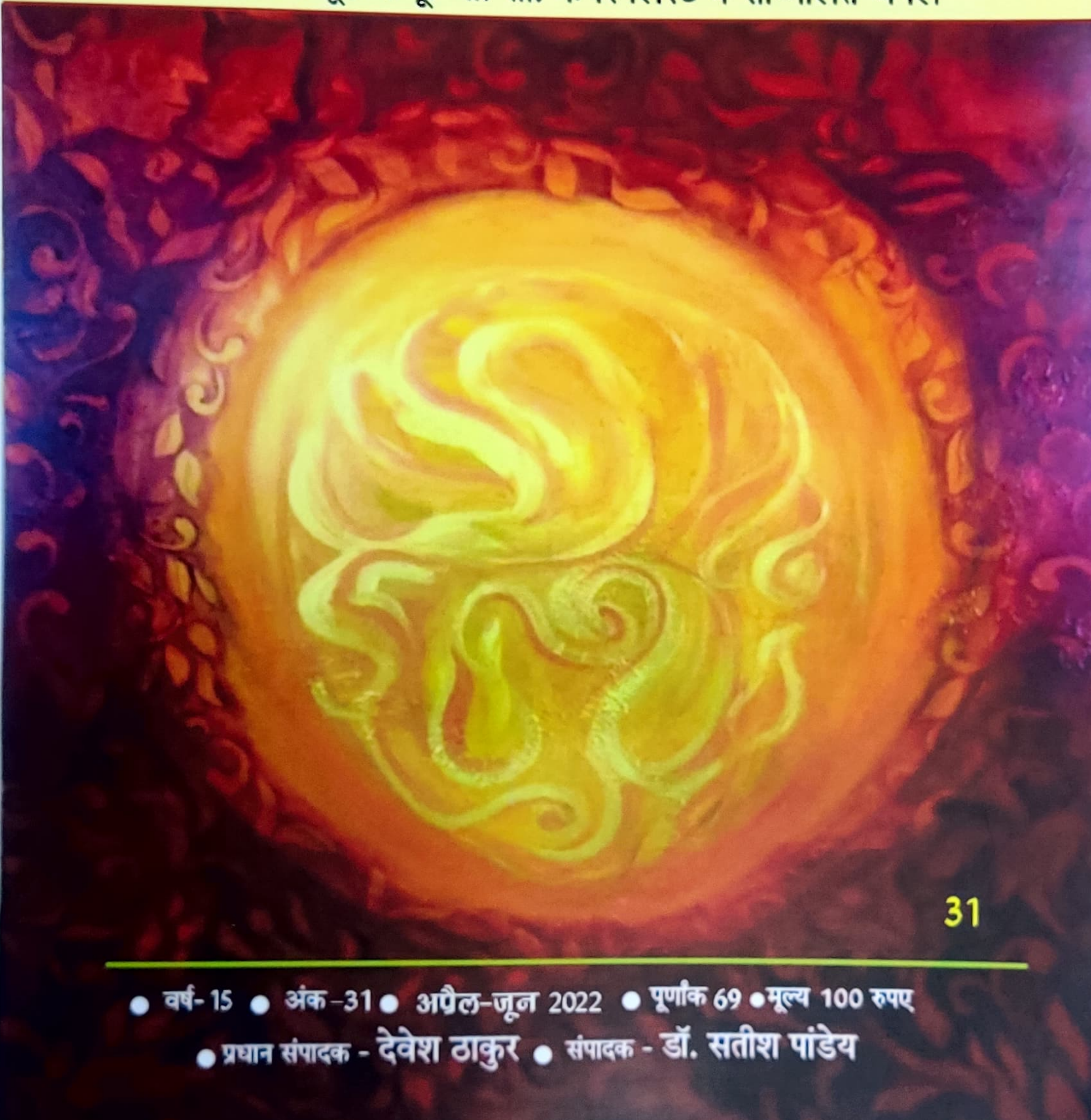

31

● वर्ष- 15 ● अंक -31 ● अप्रैल-जून 2022 ● पूर्णांक 69 ● मूल्य 100 रुपए

● प्रधान संपादक - देवेश ठाकुर ● संपादक - डॉ. सतीश पांडेय

महाराष्ट्रातील विभागीय प्रादेशिक असमतोल

डॉ. विशाल भाऊसाहेब पावसे (मार्गदर्शक)
अर्थशास्त्र विभाग वाघेरे कला,
वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय सासवड
ता. पुरंदर जि. पुणे
मो. ९८९०१७६४७८
ई. मेल-vishal.pawase26@gmail.com

वैशाली दिनकर कानवडे (संशोधक विद्यार्थिनी)
पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे
प्रा. रामकृष्ण मोरे कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय, आकुर्डी, ता. जि. पुणे
मो. ९४२०३९१५७९.
ई. मेल-mutkulenitin156@gmail.com

वैशाली दिनकर कानवडे (संशोधक विद्यार्थिनी)
पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे
प्रा. रामकृष्ण मोरे कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय, आकुर्डी, ता. जि. पुणे
मो. ९४२०३९१५७९.
ई. मेल-mutkulenitin156@gmail.com

गोषवारा :

महाराष्ट्र राज्यातील विकसित भागांचा अभ्यास करता, विभागीय असमतोल जाणवतो. प्रादेशिक असमतोलाचे कृषी, औद्योगिक क्षेत्र, दरडोई उत्पन्न, आर्थिक संरचना हे निर्देशक प्रामुख्याने अभ्यासले जातात. ग्रामीण व शहरी लोकांच्या दरडोई उत्पन्नात तफावत आहे. ग्रामीण भागात रोजगाराच्या संधी नाहीत त्यामुळे बहुतेक लोक पुणे, औरंगाबाद, नाशिक, ठाणे मुंबईला नोकरी करण्यासाठी स्थलांतरीत होतात. शेती, उद्योग आणि सेवा क्षेत्रात प्रादेशिक असमतोल दिसून आला. देशातील उद्योगांच्या प्रादेशिक स्थानामध्ये स्थूल असंतुलन आहे. महाराष्ट्र, तामिळनाडू, गुजरात, पश्चिम बंगाल आणि आंध्र प्रदेश ही भारतातील प्रमुख औद्योगिक राज्ये आहेत. प्रादेशिक असमतोलाच्या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी उचललेली पावले मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक बाबतीत आहेत. किंबहुना तुलनेने मागासलेल्या प्रदेशांच्या विकासासाठी केंद्रीय सहाय्य विशिष्ट कार्यक्रमांशी जोडले जावे.

विशेष संज्ञा – प्रादेशिक असमतोल, विविधता, आर्थिक विषमता इत्यादी.

प्रस्तावना :

बहुतेक देशांसमोर मुख्य समस्या प्रादेशिक असमतोल आणि प्रादेशिक असमानतेची आहे. विकसित आणि अल्पविकसित दोन्ही देश प्रादेशिक असमतोलाच्या प्रक्रियेला बळी पडतात. आपल्या देशात प्रादेशिक असमतोल आहेत, अशी काही राज्ये आहेत जी आर्थिकदृष्ट्या प्रगत आहेत तर काही मागासलेली आहेत आणि प्रत्येक राज्यातही काही प्रदेश अधिक विकसित आहेत तर काही अविकसित आहेत. त्यामुळे या स्वरूपाच्या सहअस्तित्वाला प्रादेशिक असमतोल असे म्हणतात. प्रादेशिक असमतोल आंतर-राज्य, एकूण किंवा क्षेत्रीय अ शकतात. प्रादेशिक असमतोल नैसर्गिक असू शकतात. जेव्हा असमान नैसर्गिक संपत्तीमुळे किंवा माणसाने का प्रदेशांकडे दुर्लक्ष केल्यामुळे आणि गुंतवणूक आणि विकासाच्या प्रयत्नांसाठी इतरांना प्राधान्य दिल्याने एखा प्रदेशाचे आर्थिक मागासलेपण, जमिनीवर लोकसंख्येचा उच्च दबाव, शेतीमुळे ग्रामीण रोजगाराच्या उच्च घट मोठ्या प्रमाणावर शहरीकरणाचा अभाव, शेती आणि कुटीर उद्योगातील कमी उत्पादकता यांसारख्या लक्षणां दर्शविला जातो.